

Enkätundersökning till sfi-ansvarig i kommunerna angående sfi-studerande i behov av särskilt stöd

Januari 2007

Sammanfattning

Nationellt centrum för sfi och svenska som andraspråk har på uppdrag och i samråd med SIOS genomfört en kartläggning i form av en enkät som skickades till sfi-ansvarig i kommunerna angående sfi-studerande i behov av särskilt stöd.

Kartläggningen ingår i projektet *Vuxna i behov av särskilt stöd inom andraspråksundervisning* som drivs av SIOS. Syftet med projektet är att bidra till en större förståelse för situationen för vuxna med funktionsnedsättningar och/eller posttraumatiska stressyndrom inom andraspråksundervisning, påverka myndigheter att starta en förändringsprocess i vuxenutbildningsverksamheten och kringliggande verksamheter som bättre tar hänsyn till de enskildas behov. I projektet ingår framtagande av material för och genomförande av kompetensutveckling för olika yrkeskategorier som kommer i kontakt med denna grupp.

Genom enkätundersökningen ställdes frågor till sfi-ansvarig i kommunerna för att få en bild av hur situationen ser ut för vuxna i behov av särskilt stöd inom sfi-undervisningen. Resultaten indikerar på vad som behöver uppmärksammas i det fortsatta arbetet. Givet begränsningar i resurser och projektets ramar ställdes ett fåtal frågor som direkt kunde besvaras av de sfi-ansvariga.

Enkäten genomfördes under 2006 och skickades till sfi-ansvarig i samtliga kommuner i riket som bedriver sfi-undervisning, 265 kommuner. Svarefrekvensen var 64 procent.

Frågorna gällde vid vilken tidpunkt sfi-enheten får information om att det finns studerande med behov av särskilt stöd och om det finns resurser i kommunen för att möta dessa behov. Vidare berörde frågorna lärarnas kompetens, vilka hinder som finns för att tillgodose studerandens behov och hur samarbetet kring denna grupp fungerar inom den egna kommunen och mellan olika kommuner. Enkäten innehöll även frågor om vad som behövs för att utveckla verksamheten. Det fanns även utrymme i frågeformuläret för kommentarer.

Enkäten besvarades av 64 procent av de tillfrågade. På vissa frågor utgjorde svarefrekvensen 50 procent på grund av ett relativt stort internbortfall. Några bestämda slutsatser på vissa frågor kan därför inte dras. Det finns dock ett ganska tydligt utfall i vissa frågor. Det är därför viktigt att fortsättningsvis följa utvecklingen av hur kommunerna organiserar stödet till sfi-studerande som behöver särskilt stöd.

Enligt resultaten verkar det som att det är lättare att upptäcka funktionsnedsättningar som är synliga eller uppenbara på ett annat sätt och att detta görs före och vid antagningen till sfi. Resultatet är nästan självklart och det talar för att rutinerna behöver förbättras. En anledning är att många studeranden gör studieavbrott utan att ange skäl därtill.

Samarbete inom kommunen mellan olika aktörer eller kommuner emellan är inte självklart. Endast en fjärdedel av dem som besvarat enkäten uppger att de samarbetar med andra kommuner. Detta är en angelägen utvecklingsfråga i och med att sfi är en liten verksamhet i många kommuner. Enligt kommunernas sfi-ansvariga är de särskilda resurserna samt lärarkompetensen inte tillräckliga. Detta gäller särskilt situationen för studerande med synskada eller synnedsättning och studerande med posttraumatiskt stressyndrom. Däremot ansåg kommunerna att de hade resurser och lärarkompetens för studerande med långsam inläring. Svaren kan tolkas som att kommunerna även räknat in särsvux i underlaget. När det gäller sfi-studerande med hörselnedsättning, dyslexi/skrivsvårigheter eller rörelsehinder var bilden otydlig. Frågan är vad som menas med särskilda resurser och hur de används av kommunerna, speciellt vid antagningen till sfi.

De allra flesta sfi-ansvariga uppger att knappa ekonomiska resurser utgör ett hinder för att tillgodose sfi-studerandes särskilda behov. Andra hinder är, enligt enkätsvaren, bristande tillgång till hjälpmedel och läromedel. Kompetensutveckling av personal och fler specialpedagoger efterfrågas.

Enkätundersökning till sfi-ansvarig i kommunerna angående sfi-studerande i behov av särskilt stöd

Nationellt centrum för sfi och svenska som andraspråk har på uppdrag och i samråd med SIOS genomfört en kartläggning i form av en enkät som skickades till sfi-ansvarig i kommunerna angående sfi-studerande i behov av särskilt stöd.

Föreliggande analys har gjorts av Julio Fuentes, SIOS.

Kartläggningen ingår i projektet *Vuxna i behov av särskilt stöd inom andraspråksundervisning* som drivs av SIOS. Syftet med projektet är att bidra till en större förståelse för situationen för vuxna med funktionsnedsättningar och/eller posttraumatiska stressyndrom inom andraspråksundervisning, påverka myndigheter att starta en förändringsprocess i vuxenutbildningsverksamheten och kringliggande verksamheter som bättre tar hänsyn till de enskildas behov. I projektet ingår framtagande av material för och genomförande av kompetensutveckling för olika yrkeskategorier som kommer i kontakt med denna grupp.

Enkätundersökningen

Syftet med enkäten var att få en bild av hur situationen ser ut för vuxna i behov av särskilt stöd inom andraspråksundervisningen, särskilt inom sfi-undervisningen. För en djupare analys behövs större resurser, vilka inte disponeras inom ramen för projektet. Vid enkätundersökningar görs vanligen en avvägning mellan antalet frågor, komplexiteten i dessa frågor, de disponibla resurserna för uppföljning och analys samt sannolikheten att få svar. Därför ställdes endast 8 frågor som direkt kunde svaras av de ansvariga och som inte krävde vidare efterforskningar eller uträkningar. Man frågade alltså inte om antalet studerande i verksamheten eller om andel studerande med särskilda behov. Verksamheternas storlek uppskattas genom en fråga som delar in kommunerna i tre kategorier, mindre än 20 000 invånare, kommuner med 20 000 – 50 000 och med mer än 50 000 invånare.

De funktionsnedsättningar som tas upp i enkäten har inte preciserats närmare. Det finns olika slags och grader av synskada och hörselskada. Det samma gäller rörelsehinder. Posttraumatiskt stressyndrom är ett av flera trauman. Bakom långsam inläring kan finnas olika neuropsykiatriska orsaker och läs- och skrivsvårigheter kan bero på olika faktorer. Gränserna mellan orsak och verkan är svårt att definiera och det faller utanför projektets ramar. Det som är viktigt är att få en bild som ger indikationer på vad man kan uppmärksamma i det fortsatta arbetet.

Enkäten skickades till sfi-ansvarig i samtliga kommuner i riket som bedriver sfi-undervisning, som till antalet är 265. Antalet inkomna enkäter blev 170. Svarefrekvensen blev alltså 64 procent. Sammanställningen av svaren gjordes under hösten 2006.

Enkäten bestod av sammanlagt 8 frågor. Av dessa hade 6 frågor olika kryssalternativ och de övriga två hade så kallade öppna svar.

Resultat

Frågorna och svaren redovisas i bilaga. I det följande kommenteras resultaten under olika rubriker.

När sfi-enheten får information om sfi-studerandes behov av särskilt stöd

En intressant fråga är när sfi-enheten/enheterna får information om sfi-studerandes behov av särskilt stöd. Frågan är ett mått på hur väl förberedda kommunerna är för att tillgodose dessa studenternas behov. De svarsalternativ som gavs var om informationen fanns före antagningen till sfi, vid antagningen eller när undervisningen pågått en tid. Studerande med synskada/synnedläggning upptäcktes i större utsträckning före och vid antagningen till sfi. Studerande med hörselnedsättning upptäcktes i större utsträckning vid antagningen och det fanns inga skillnader när det gäller studerande med posttraumatiskt stressyndrom. Svaren i denna fråga ska dock tolkas försiktigt, eftersom det förekommer så kallat internt bortfall mellan 18 till ca 30 procent. När det gäller posttraumatiskt stressyndrom uppgick de samlade svaren till 115, vilket utgör mindre än hälften av de 265 utskickade enkäterna.

Det fanns dock en klar skillnad när det gäller studerande med rörelsehinder. Endast ett fåtal uppmärksammades när undervisningen pågått en tid. De allra flesta blev uppmärksammade antingen före eller vid antagningen till sfi. Majoriteten av studenterna med långsam inläring och med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter uppmärksammades däremot när undervisningen pågått en tid.

Sammantaget kan man tolka dessa svar som att man har lättare att upptäcka funktionsnedläggningar som är synliga eller uppenbara på ett annat sätt och att detta görs före och vid antagningen till sfi.

Särskilda resurser till undervisningen

Sfi-ansvariga tillfrågades om det fanns särskilda resurser till undervisningen för sfi-studerande med behov av särskilt stöd. Majoriteten uppger att det inte finns sådana resurser när det gäller synskada/synnedläggning, hörselnedsättning och posttraumatiskt stressyndrom, men att det finns när det gäller långsam inläring och dyslexi/läs- och skrivsvårigheter. För studerande med rörelsehinder uppger ca hälften att det finns sådana resurser.

Lärarnas kompetens

En fråga gällde lärarnas kompetens för undervisning av sfi-studerande med behov av särskilt stöd. Majoriteten anser att lärarna inte har tillräckligt kompetens när det gäller studerande med synskada/synnedläggning, posttraumatiskt stressyndrom och rörelsehinder. Däremot uppger majoriteten att det finns sådan kompetens när det gäller långsam inläring. För studerande med hörselnedsättning och dyslexi/läs och skrivsvårigheter anger lite mer än hälften av de svarande kommunerna att lärarna har kompetens i dessa frågor.

Samarbete inom och mellan kommunen

Frågor ställdes huruvida fanns ett samarbete mellan olika aktörer inom kommunerna och med andra kommuner kring sfi-studerande med behov av särskilt stöd. Hälften av kommunerna svarade att det förekom samarbete och att de var nöjda med samarbetet. Däremot uppgav

endast en minoritet (25 procent) att man samarbetade med andra kommuner. En majoritet av dessa var nöjda med samarbetet.

Om hänsyn tas till kommunernas storlek är samarbetet inom små kommuner vanligast. Samarbetet mellan kommunerna är vanligare bland små och mellan-kommuner. Stora kommuner samarbetar i mindre utsträckning med andra.

Hinder

Sfi-ansvariga i kommunerna blev tillfrågade om vilka hinder som de ansåg finns inom sfi för att tillgodose sfi-studerandes särskilda behov. Man kunde kryssa i flera alternativ. De allra flesta ansåg att ekonomiska resurser är ett hinder, därefter kommer tillgång till hjälpmedel och till läromedel. Andra faktorer tilldelades mindre betydelse.

Verksamhetsutveckling

I enkäten ställdes också en öppen fråga om vad som ansågs vad viktigt för att utveckla och förbättra verksamheten för sfi-studerande i behov av särskilt stöd. Frekvent svar var kompetensutveckling för personalen och anställning av specialpedagoger.

Övriga kommentarer

En öppen fråga gällde övriga kommentarer. Frekvent svar var ”Viktigt att fokusera på denna studerandekategori” och att ”Vi har inga studerande med behov av särskilt stöd i kommunen”.

Diskussion och slutsatser

Genom enkätundersökningen ställdes frågor till sfi-ansvarig för att få en bild av hur situationen ser ut för vuxna i behov av särskilt stöd inom sfi-undervisningen. Frågorna gällde i vilken tidpunkt sfi-enheten får information att det finns studerande med behov av särskilt stöd, om det finns resurser i kommunen, lärarnas kompetens, vilka hinder som finns och samarbete inom kommunen mellan olika aktörer och samarbete med andra kommuner kring denna grupp. Vidare frågade man vad som behövs för att utveckla verksamheten och det gavs utrymme för kommentarer.

- Man frågade när sfi-enheten får information om en sfi-studerandes behov av särskilt stöd. De svarsalternativ som gavs var om man fick information före antagningen till sfi, vid antagningen eller när undervisningen pågått en tid. Det framkom tydligt att sfi-studerande med långsam inlärning och dyslexi/läs- och skrivsvårigheter uppmärksammas när undervisningen pågått en tid. Tendensen var tvärtom när det gällde studerande med rörelsehinder vilka uppmärksammades före eller vid antagning till sfi. Man kan tolka svaren som att det är lättare att upptäcka funktionsnedsättningar som är synliga eller uppenbara på ett annat sätt och att detta görs före och vid antagningen till sfi. Det gällde särskilt studerande med rörelsehinder.

I bilagan till rapporten Utvärdering av 2003 års kursplan för sfi (Skolverket Dnr 75-2006:835) ställdes frågor till kommunerna om vilka metoder som kommunerna tillämpar när det gäller att ta emot de nya sfi-studerande och hur man går tillväga för att avgöra på vilken studieväg och kurs de nya studerande ska börja sina studier. Nästan samtliga kommuner som besvarade enkäten uppgav att de tillämpade individuella samtal med de studerande. En tredjedel av kommunerna använde ett språktest. Testet var en vanligare metod i större sfi-enheter med fler än 100 studenter. Trots att frågorna inte är direkt

jämförbara med dem som ställdes i den här enkäten kan det konstateras att det finns utrymme för kommunerna att förbättra sina rutiner vid inskrivning av nya studerande. En fråga som också tas upp i rapporten är att man för mer än halva gruppen studerande som avbryter sina studier inte vet varför. Det är inte osannolikt att många av dessa har behov av särskilt stöd som inte tillgodoses.

- Man frågade också om det fanns särskilda resurser till undervisningen och om lärarnas kompetens. Det framgår tydligt att varken resurser eller lärarkompetens finns i majoriteten av de svarande kommunerna när det gäller sfi-studerande med synskada/synnedättning och studerande med posttraumatiskt stressyndrom. Majoriteten uppgav att de hade resurser och lärarkompetens när det gäller studerande med långsam inläring. Bilden var dock otydlig avseende resurser och lärarkompetens för studerande med dyslexi/läs- och skrivsvårigheter, rörelsehinder och hörselnedsättning. Ett förväntat utfall i undersökningen var att tillgång till särskilda resurser skulle samvariera med lärarnas kompetens, men svaren till dessa frågor inte gick i samma riktning. En anledning kan vara att det är oklart vad som avses vara särskilda resurser.
- Angående samarbete mellan olika aktörer inom kommunerna och med andra kommuner kring sfi-studerandes behov av särskilt stöd uppgav hälften av sfi-ansvariga att samarbete inom kommunen finns och att de var nöjda med detta. En minoritet av kommunerna (25 procent) samarbetade med andra. Om man tar hänsyn till kommunernas storlek är samarbetet inom små kommuner vanligast. I rapporten från Skolverket anges att sfi är i många kommuner en liten verksamhet. Av de 252 kommuner som hade svenska för invandrare läsåret 04/05 var det endast 74 kommuner, eller 30 procent som hade fler än 100 studerande. Knapp en femtedel hade 20 eller färre studerande. I samma rapport anges att rektorerna uttrycker sig positivt om nuvarande kursplan. Ett problem som togs upp är dock att kursplanen förutsätter några förhållanden för att kunna fungera optimalt. Dels handlar det om en vis storlek på verksamheten och dels om en fungerande samverkan inom kommunen. I rapporten uppges också att det finns spänningar i samverkan mellan sfi och dess samverkanspartner. Det handlar om hur länge den sökande får vänta innan sfi-studierna påbörjas och huruvida enskilda studerande ska få möjlighet att fortsätta studera sfi ett tag till eller avbryta sina studier. Konfliktlinjerna går inte alltid mellan de olika institutionerna utan skär igenom dessa.
- De allra flesta sfi-ansvariga angav att ekonomiska resurser utgjorde ett hinder för att tillgodose sfi-studerandes särskilda behov. Andra viktiga hinder var tillgång till hjälp- och läromedel.
- Vid en öppen fråga avseende utveckling av verksamheten var frekventa svar ”kompetensutveckling för personaler” och ”specialpedagoger”.
- Vid övriga kommentarer var frekventa svar ”Viktigt att fokusera på denna studerandekategori” och ”Vi har inga studerande med behov av särskilt stöd i kommunen”.

Enkäten besvarades av 64 procent av de tillfrågade. På vissa frågor utgjorde svarsfrekvensen 50 procent på grund av ett relativt stort internbortfall. Några bestämda slutsatser på vissa frågor kan därför inte dras. Det finns dock ett ganska tydligt utfall i vissa frågor. Det är därför viktigt att fortsättningsvis följa utvecklingen av hur kommunerna organiserar stödet till sfi-studerande som behöver särskilt stöd.

Enligt resultaten verkar det som att det är lättare att upptäcka funktionsnedsättningar som är synliga eller uppenbara på ett annat sätt och att detta görs före och vid antagningen till sfi. Resultatet är nästan självklart och det talar för att rutinerna behöver förbättras. En anledning är att många studeranden gör studieavbrott utan att ange skäl därtill.

Samarbete inom kommunen mellan olika aktörer eller kommuner emellan är inte självklart. Endast en fjärdedel av dem som besvarat enkäten uppger att de samarbetar med andra kommuner. Detta är en angelägen utvecklingsfråga i och med att sfi är en liten verksamhet i många kommuner. Enligt kommunernas sfi-ansvariga är de särskilda resurserna samt lärarkompetensen inte tillräckliga. Detta gäller särskilt situationen för studerande med synskada eller synnedsättning och studerande med posttraumatiskt stressyndrom. Däremot ansåg kommunerna att de hade resurser och lärarkompetens för studerande med långsam inläring. Svaren kan tolkas som att kommunerna även räknat in särvox i underlaget. När det gäller sfi-studerande med hörselnedsättning, dyslexi/skrivsvårigheter eller rörelsehinder var bilden otydlig. Frågan är vad som menas med särskilda resurser och hur de används av kommunerna, speciellt vid antagningen till sfi.

De allra flesta sfi-ansvariga uppger att knappa ekonomiska resurser utgör ett hinder för att tillgodose sfi-studerandes särskilda behov. Andra hinder är, enligt enkätsvaren, bristande tillgång till hjälpmedel och läromedel. Kompetensutveckling av personal och fler specialpedagoger efterfrågas.

Bilaga

Sammanställning av frågor och svar. Enkät till sfi-ansvarig i kommunerna angående sfi-studerande i behov av särskilt stöd

1. Hur stor är din kommun?

Mindre än 20 000 inv.	91
20 000 – 50 000 inv.	46
mer än 50 000 inv.	43

2. När får sfi-enheten/sfi-enheterna i din kommun vanligtvis information om en sfi-studerandes behov av särskilt stöd?

	Före antagn. till sfi	Vid antagn. till sfi	När undervisningen pågått en tid	Information saknas
Synskada/synnedättning	48	59	29	30
Hörselnedättning	37	57	42	31
Posttraum. stressyndrom	37	37	41	53
Rörelsehinder	68	68	7	24
Långsam inläring	11	28	86	44
Dyslexi/läs- och skrivsvårigh.	7	23	84	53
Annat	1	3	1	1

3. Finns det i din kommun särskilda resurser till undervisningen för sfi-studerande som är i behov av särskilt stöd?

	Ja	Nej
Synskada/synnedättning	33	132
Hörselnedättning	45	122
Posttraumatiskt stressyndrom	38	126
Rörelsehinder	88	71
Långsam inläring	108	56
Dyslexi/läs- och skrivsvårigheter	102	59
Annat	7	8

4. Förekommer det ett samarbete mellan olika aktörer inom din kommun kring sfi-studerandes behov av särskilt stöd?

Ja	Nej/ej svar
83	84

Anser du att samarbetet fungerar bra?

Ja	Nej
79	20

5. Förekommer det ett samarbete mellan din kommun och andra kommuner kring sfi-studerandes behov av särskilt stöd?

Ja	Nej/ej svar
40	123

Anser du att samarbetet fungerar bra?

Ja	Nej
29	20

5. Anser du att lärarna på sfi-enheten/sfi-enheterna i din kommun har tillräcklig kompetens för undervisning av sfi-studerande med behov av särskilt stöd?

	Ja	Nej
Synskada/synnedättning	34	119
Posttraumatiskt stressyndrom	45	113
Dyslexi/läs- och skrivsvårigheter	91	74
Rörelsehinder	44	112
Hörselnedättning	83	76
Långsam inläring	122	38
Annat	4	1

6. Vilka hinder finns inom sfi för att tillgodose sfi-studerandes särskilda behov?

Sfi-enhetens lokaler	38
Sfi-organisationens struktur	28
Tillgång till hjälpmedel	79
Tillgång till läromedel	51
Tid för planering	40
Ekonomiska resurser	101
Övrigt	18

7. Vad anser du behövs för att utveckla och förbättra verksamheten för sfi-studerande i behov av särskilt stöd?

Frekvent svar:

”Kompetensutveckling för personalen”

”Specialpedagoger”

8. Övriga kommentarer

Frekvent svar:

”Viktigt att fokusera på denna studerandekategori”

”Vi har inga studerande med behov av särskilt stöd i kommunen.”